

УДК 37.07:005.95

Гриценко Олександр,
аспірант 1-го року навчання,
Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА ДЛЯ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

Виконувана останніми роками в Україні децентралізація системи освіти у тій чи іншій мірі завбачує передачу низки повноважень і зобов'язань у площині організації якісного та доступного навчально-виховного процесу до об'єднаних територіальних громад сільської місцевості із необхідністю виконання суттєвих умов: 1) забезпечення ефективного функціонування локальної мережі сільських навчальних закладів у відповідності до державних стандартів та 2) наближення змісту й композиції навчально-виховного процесу в сільських освітніх закладах до місцевих цінностей, традицій і вподобань.

У відповідності до засад освітнього конструкта «Нова українська школа» на сьогодні творчо налаштований і відповідальний учитель у межах академічної свободи може самостійно конструювати новітні авторські програми, власноруч обирати методи й стратегії навчальної діяльності, відбирати підручники та інші засоби, що потрібні в навчальній діяльності [1, с. 16], спираючись при цьому на державні стандарти загальної середньої освіти та зважаючи на загальнолюдські, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, турбота, повага до інших людей) й соціально-політичні (свобода, патріотизм, шанобливе ставлення до своєї рідної мови, культури, пам'яток, природного середовища) цінності [1, с. 19]. Наведене поєднання освіти, патріотизму й духовності спрямоване на досягнення головної мети усіх освітніх реформ – формування в стінах середньої школи особистості, патріота та інноватора [1, с. 6] завдяки застосуванню інноваційних технологій, методик і засобів навчання та беручи до

уваги форму, побудову й спроможність відповідної мережі навчальних закладів.

Проблемні вузли закладів освіти сільської місцевості виявляють нагальні ускладнення стосовно зручного доступу учнів до потрібних засобів навчання, у тому числі до сучасних підручників, які б відповідали концептуальним засадам парадигмального конструкта «Нова українська школа» та ураховували ціннісні індикатори (морально-етичні й соціально-політичні орієнтири) певної території, на якій функціонують ті чи інші заклади освіти.

Потреба в підвищення якості освіти та нагальні проблеми децентралізації освіти засвідчили існуючі хиби у справі проектування підручників для системи загальноосвітніх навчальних закладів і насамперед для закладів освіти сільської місцевості. За думкою О. Савченко справа підручникотворення наразі не набула реальних важелів контролю за їх проектуванням, відбором та упровадженням, а тому й припускає допущення наявних помилок у розв'язанні проблеми якісного підручника в системі шкільної освіти [2, с. 2].

Водночас якість навчальної книги тісно пов'язана не тільки-но із теорією її конструювання, а й з практикою її використання. Розмаїття та динаміка явищ соціуму й всього навколишнього світу неодмінно повинні вимагати актуальних змін в структурі, змісті, способі передачі інформаційних матеріалів підручника, стимулюючи укладачів навчальної літератури й шкільних учителів повсякчасно збагачувати методи і форми навчання [3, с. 54].

Оскільки підручник завжди був і до сьогодні залишається не лише носієм інформації, а й інструментом прищеплення його користувачам (учням) суттєвих культурних і соціальних цінностей, виникає необхідність укладання підручника нового покоління, який повинен орієнтуватися на інтелектуально-особистісний, творчо-інноваційний та соціально-патріотичний розвиток учнів.

Проблематику використання сучасного шкільного підручника в сільських закладах освіти вивчали В. Мелешко, Ю. Мельник, Т. Прохоренко, Н. Шиян, У. Щербей та інші дослідники, які ув'язували особливості здійснення навчального процесу в сільських школах із

тими функціями, які мають виконувати шкільні підручники в малокомплектних школах сільської місцевості.

Зокрема, В. Мелешко провела аналіз публічних розвідок, що розглядають специфічність навчання в сільській школі, де підручник є основним навчальним засобом у класах з малою наповненістю [4, с. 12]. За таких умов до характерних функцій підручника, що застосовується в сільській школі, учена відносить його направленість на формування в учнів загальнолюдських, загальнокультурних та загальнонаціональних цінностей, що зараджують соціалізації особистості учня, становленню його громадянських якостей [4, с. 15].

Водночас Т. Прохоренко відзначає, що з погляду вчителя сільської школи основними функціями підручника для малокомплектної школи з вкрай низькою наповненістю класів, одночасним навчанням учнів різних вікових можливостей та недостатньою укомплектованістю педагогічного колективу мають бути його змістовна спроможність організувати навчання різновікових груп школярів у суміщених чи-то з'єднаних класах в ході обговоренні схожих тем за означеною навчальною дисципліною [5, с. 4].

За твердженням У. Щербей для закладів освіти сільської місцевості наразі не існує ані «сільських» навчальних планів, ані «сільських» прийомів навчання чи «сільських» підручників, але водночас із тим сільська школа функціонує під впливом специфічних факторів: соціальних, демографічних, культурологічних, територіальних, логістичних тощо. За браком умов для творчого розвитку учнів в сільській місцевості, навчальна книга має перекривати соціальні ускладнення своїм внутрішньо освітнім змістом [6, с. 278].

Н. Шиян, досліджуючи специфічні особливості провадження навчального процесу в сільській школі, позначила умови м'якої диференціації навчання, що базується на формуванні в одному класі динамічних груп учнів, які опановують навчальний матеріал за різнорівневими програмами на засадах індивідуального плану. За відповідності до такого підручники для сільської школи повинні мати

різномірні завдання, що надасть можливість окремим учням або групам учнів працювати на обраних ними рівнях [7, с. 381].

Проблему застосування електронного підручника в умовах дистанційного навчання в сільській школі Ю. Мельник вивчав у контексті збагачення освітніх перспектив малокомплектних закладів освіти сільської місцевості та створення додаткових інформаційних каналів творчої співпраці вчителів і учнів [8, с. 285]. Процес інтеграції сільської школи в інформаційний освітній простір, за думкою вченого, передбачає удосконалення традиційних і конструювання інноваційних технологій та навчальних засобів обміну інформацією на відстані, орієнтованих на задоволення освітніх потреб учнів [8, с. 292].

У такий спосіб проблематику формування підручника для закладів освіти сільських громад можна вважати достатньо розробленою з тією обмовкою, що в реаліях динамічного сьогодення, позначеного реформою децентралізації освіти, перманентно змінюються вимоги суспільства до системної організації та змісту навчального процесу, що, зі свого боку, передбачає внесення трансформаційних виправлень, поправок чи уточнень до інформаційного наповнення, структурної побудови та дидактичного формату шкільного підручника з метою формування зручної, актуальної та якісної навчальної книги.

Слушним розв'язанням проблеми якісного підручника для закладів освіти сільських громад може стати оптимальне поєднання дидактичного укладання, різновікового сприймання та ціннісного забарвлення інформаційних матеріалів, що фактично й визначатиме сенс навчальної шкільної літератури в специфічних умовах функціонування сільської освіти, належно до яких навчальна книга має, з однієї сторони, відповідати державним стандартам і навчальним програмам, а з іншої – бути зручним посередником між учнем і вчителем у справі виконання двоєдиного соціального завдання – навчати та навчатись.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ: МОН України, 2016. 34 с.
2. Савченко О. Я. Без якісного підручника шкільна освіта неможлива. *Педагогічна газета*. 2000. № 8. С. 2.
3. Жосан О.Е. Вимоги до шкільного підручника у контексті розвитку вітчизняного підручничознавства. *Проблеми сучасного підручника*. 2010. № 10. С. 53-61.
4. Мелешко В. В. Використання сучасного шкільного підручника як провідного засобу навчання в сільській школі. *Проблеми сучасного підручника*. 2015. № 15. С. 12-21.
5. Прохоренко Т. В. Особливості навчання учнів у малокомплектній школі. *ЛЮГОС. ONLINE*. 2019. № 2. С. 1-8. <https://doi.org/10.36974/4139.02.01>.
6. Щербей У. В. Початкова сільська освіта: реалії та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. Вип. 2 (41). С. 277-279.
7. Шиян Н. І. Особливості навчального процесу в сільській школі. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Методика навчання природничих дисциплін у вищій та середній школі» (XX Каришинські читання). Полтава: ПНПУ. 29-30 травня. 2017. С. 379-382.
8. Мельник Ю. С. Дидактичні аспекти дистанційного навчання фізики в сільській школі. *Проблеми сучасного підручника*. 2010. № 10. С. 285-293.